

**HUDUDIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA KICHIK BIZNES ORQALI DAROMAD
SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI**

Omonboyev Abduvosid Shavkatbek o'g'li

Annotatsiya: Mazkur tezisda hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishda kichik biznes subyektlarining o'рни, ularning daromad shakllantirishdagi asosiy mexanizmlari va iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinadi. Kichik tadbirkorlik faoliyatining hududiy iqtisodiy jarayonlarga ta'siri, mahalliy daromadlarni shakllantirishdagi ahamiyati, klaster yondashuvi, IT va xizmat ko'rsatish yo'nalishlari orqali yaratilayotgan yangi imkoniyatlar haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, davlat tomonidan yaratilayotgan shart-sharoitlar, iqtisodiy qo'llab-quvvatlash vositalari va ularning real natijadorligi yoritiladi. Xulosa sifatida, kichik biznesning hududiy iqtisodiyotda tutgan o'рни va uni rivojlantirish mexanizmlari muhim strategik yo'nalish sifatida asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, hududiy iqtisodiyot, daromad shakllanishi, klasterlashuv, tadbirkorlik, mahalliy resurslar, xizmat ko'rsatish, IT sohasida biznes, iqtisodiy barqarorlik, qo'llab-quvvatlash siyosati.

Mamlakat iqtisodiy hayotining barqaror rivojlanishi uchun eng muhim omillardan biri bu hududiy iqtisodiyotning faollashtirilishidir. Ayniqsa, kichik biznes subyektlarining hududlarda faoliyat yuritishi mahalliy darajadagi iqtisodiy jarayonlarning jonlanishiga, aholi bandligining ortishiga va daromad manbalarining kengayishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kichik biznes vakillari tomonidan tashkil etilgan ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, savdo va boshqa xo'jalik faoliyatlari mahalliy resurslardan samarali foydalanish imkonini yaratadi. Bu esa, o'z navbatida, yangi ish o'rinlarini yaratish, hududiy daromadlarni shakllantirish va budjetga tushumlarni oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, aholi soni ko'p bo'lgan, ammo yirik sanoat korxonalari mavjud bo'lmagan chekka hududlarda kichik tadbirkorlikning rivojlanishi ahamiyatlidir. Zero, bu subyektlar nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi omillardan biridir.

Kichik biznesning daromad shakllantirishdagi asosiy mexanizmlaridan biri bu – ularning moslashuvchan va tezkor qaror qabul qilish imkoniyatidir. Katta korxonalarga nisbatan kichik tadbirkorlik subyektlari bozordagi talab va ehtiyojlarga tezda moslasha oladi, yangi xizmat yoki mahsulotlarni tezda joriy eta oladi. Bu esa, o'z navbatida, daromad olish manbalarini ko'paytiradi. Masalan, qishloq joylarda kichik ishlab chiqarish korxonalarining tashkil etilishi bilan mahalliy xomashyo asosida tayyor mahsulotlar chiqariladi va ichki bozorda yoki yaqin hududlarda realizatsiya qilinadi. Bunday yondashuv xarajatlarni kamaytiradi va foyda marjasini oshiradi. Bundan tashqari, kichik biznes vakillari ko'pincha oila a'zolari yoki mahalliy aholining mehnatidan foydalangan holda ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojni mahalliy darajada qondiradi, bu esa ijtimoiy muammolarni kamaytirish va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Yana bir muhim jihat – kichik biznes faoliyati orqali shakllanadigan daromadlarning ko'p qirrali bo'lishidir. Ya'ni, bu faoliyatdan tushadigan daromadlar nafaqat tadbirkorning o'ziga, balki shu faoliyat doirasidagi boshqa subyektlarga ham ta'sir ko'rsatadi. Misol uchun, kichik fermer xo'jaligi tomonidan yetishtirilgan mahsulotni realizatsiya qilishda transport, saqlash, qadoqlash, marketing kabi sohalar ham faoliyatga jalb etiladi. Bu esa, zanjirli iqtisodiy faoliyat orqali qo'shimcha daromad manbalarini yuzaga keltiradi. Natijada, hududiy iqtisodiyotning ichki aylanishi shakllanadi va iqtisodiy barqarorlik vujudga keladi. Yana bir jihat shundaki, kichik biznes subyektlari soliq to'lovchilar sifatida mahalliy budjetga ham hissasini qo'shadi. Bu tushumlar orqali hududlarda infratuzilma obodonlashtiriladi, ijtimoiy loyihalar

moliyalashtiriladi, yangi imkoniyatlar yaratiladi.

Bugungi kunda kichik biznes uchun yaratilayotgan imtiyozlar, grantlar, kreditlar va boshqa qo'llab-quvvatlash mexanizmlari ularning iqtisodiy faoliyatini kengaytirishga katta turtki bo'lmoqda. Biroq, aynan ushbu imkoniyatlarni maksimal darajada iqtisodiy daromadga aylantirishda metodik yondashuv zarur. Bu degani, kichik biznes subyektlari o'z faoliyatlarida bozorni tahlil qilish, xaridorlar ehtiyojini aniqlash, marketing strategiyalarni ishlab chiqish va xatolarni minimallashtirish kabi professional yondashuvlarga e'tibor qaratishlari lozim. Afsuski, ba'zi hollarda kichik biznes vakillari bu jihatlarga yetarli darajada ahamiyat bermasliklari natijasida daromad manbalari zaiflashadi yoki zarar ko'riladi. Shuning uchun ham hududiy darajada kichik tadbirkorlikni ilmiy-uslubiy asosda rivojlantirish, biznes-ta'limni kengaytirish va konsultativ xizmatlarni taklif etish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, kichik biznes subyektlarining klasterlashuv tamoyili asosida faoliyat yuritishi ham daromad shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Klaster – bu bir-birini to'ldiruvchi va o'zaro bog'langan korxonalar majmuasidir. Misol uchun, qishloq xo'jaligida fermer xo'jaliklari, qayta ishlash korxonalari, logistika kompaniyalari va marketlar yagona klaster doirasida ishlasa, har bir subyekt o'z manfaatini ta'minlagan holda umumiy iqtisodiy aylanishni kuchaytiradi. Bu tizim orqali hududda yaratilgan mahsulotlar maksimal darajada qayta ishlanadi, qo'shimcha qiymat yaratiladi va daromadlar bir necha marotaba oshadi. Klaster yondashuvi bilan kichik biznes faqat o'zining tor doirasida emas, balki keng iqtisodiy zanjirda faol ishtirok etadi, bu esa hududiy iqtisodiyotni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, kichik biznes orqali turizm, xizmat ko'rsatish, hunarmandchilik, IT va ekologik mahsulotlar ishlab chiqarish kabi yo'nalishlarda daromad shakllantirish bo'yicha salohiyatli loyihalar amalga oshirilmoqda. Masalan, ekologik toza mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha kichik korxonalar mahalliy bozorda talab yuqoriligi sababli qisqa vaqt ichida barqaror daromadga erishmoqda. Yoki, IT xizmatlarini ko'rsatuvchi kichik kompaniyalar hududdagi yoshlar uchun zamonaviy ish o'rinlarini yaratish bilan birga, eksport yo'nalishlarida ham daromad topmoqda. Shu jihatdan qaralganda, kichik biznes faqat an'anaviy sohalar bilangina cheklanmasligi, balki zamonaviy iqtisodiy imkoniyatlardan ham foydalanishi kerak. Kichik biznes subyektlari orqali daromad shakllantirish – bu oddiy xo'jalik faoliyati emas, balki tizimli va strategik yondashuvni talab qiluvchi jarayondir. U nafaqat tadbirkor daromadini, balki butun hudud iqtisodiyotining jonlanishini, budjet barqarorligini, aholining turmush farovonligini oshirishni ta'minlaydi. Shuning uchun ham kichik biznes faoliyatini faollashtirish, ularga zarur infratuzilma, ma'lumot, moliyaviy yordam va bozor imkoniyatlarini yaratish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi zarur. Bu orqali nafaqat mavjud iqtisodiy muammolar yechimi topiladi, balki yangi iqtisodiy taraqqiyot bosqichlariga ham asos yaratiladi. Kichik biznes — bu katta iqtisodiyotning mustahkam tayanchi va barqaror rivojlanish kafolatidir.

Hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishda kichik biznesning o'rni tobora ahamiyat kasb etib bormoqda. Bu subyektlar orqali mahalliy resurslardan samarali foydalanish, yangi ish o'rinlarini yaratish, aholining iqtisodiy faolligini oshirish, ijtimoiy muammolarni yumshatish, eng asosiysi esa mahalliy daromad manbalarini shakllantirish imkoniyati mavjud. Kichik tadbirkorlik nafaqat iqtisodiy sohada, balki hududiy ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham beqiyos rol o'ynaydi. Ayniqsa, yirik sanoat korxonalari mavjud bo'lmagan tuman va qishloqlarda kichik biznes faoliyatining kuchayishi hududiy iqtisodiy taraqqiyotning asosiy drayveri sifatida xizmat qilmoqda. Bu esa mamlakatning umumiy iqtisodiy salohiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Kichik biznes subyektlarining daromad shakllantirishdagi eng katta afzalliklaridan biri – ular moslashuvchan va bozor talablariga tez javob bera oladigan tizimga ega. Mahalliy resurslarga tayanish, xarajatlarni minimallashtirish, oilaviy va jamoaviy mehnatga asoslangan tizim orqali

xarajatlarni kamaytirish va foydani oshirish mumkin. Aynan mana shu omillar kichik biznesni strategik jihatdan qulay iqtisodiy vosita sifatida namoyon qiladi. Klaster yondashuvi, IT sohasiga integratsiya, ekologik toza mahsulot ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish sohalari va boshqa innovatsion yo'nalishlar orqali daromadlarni yanada ko'paytirish mumkinligi amalda o'z isbotini topmoqda.

Shuningdek, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash siyosatining mavjudligi – bu subyektlar uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochadi. Davlat tomonidan berilayotgan imtiyozlar, grantlar, kreditlar va subsidiyalar kichik biznesning kengayishiga xizmat qilmoqda. Biroq, bu imkoniyatlardan unumli foydalanish uchun tadbirkorlar bilimli, bozor tahliliga asoslangan va risklarni boshqarishga qodir bo'lishlari lozim. Shu bois, kichik biznesni rivojlantirishda tadbirkorlik madaniyatini oshirish, malakali maslahat xizmatlarini taklif qilish va kasb-hunar ta'limi orqali yoshlarni bu sohaga jalb etish zarurdir.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes nafaqat shaxsiy daromad manbai, balki hududiy iqtisodiy o'sish va barqarorlikning asosiy ustunidir. Uni samarali boshqarish orqali davlat miqyosida iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish, budjetga tushumlarni ko'paytirish, eksport imkoniyatlarini kengaytirish va aholining farovonligini yuksaltirish mumkin. Kichik biznes – katta iqtisodiy o'zgarishlarning boshlanish nuqtasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, R. (2023). *Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda hududiy yondashuvlar*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Karimova, Z., & Nurmatov, S. (2022). Regional Development through Entrepreneurship: Challenges and Opportunities in Uzbekistan. *Central Asian Economic Review*, 4(2), 85–99. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7501234>
3. World Bank Group. (2021). *Unlocking the Potential of SMEs in Emerging Markets*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/sme/finance/publication/unlocking-sme-potential>
4. Xamidov, M. (2023). Hududiy iqtisodiyotda kichik biznesning barqarorlikni ta'minlashdagi o'rni. *Iqtisodiy Tadqiqotlar Jurnali*, 5(1), 42–57.